ואתחנן

א. על הפסוק "קול גדול ולא יסף" (שהקול של עשרת הדברות לא פסק), מביא המדרש[1] שלושה פירושים: א) "קול אחד נחלק לז' קולות והם נחלקים לע' לשון" (שלא נשאר רק בלשון הקודש). ב) "שממנו נתנבאו כל הנביאים שעמדו" (הקול לא נדם בעת מעשה, כי אם נמשך תמיד, כלומר שמהקול של מתן תורה משתלשלים כל הענינים שנתגלו אחר כך על ידי הנביאים (והחכמים[2]) שבכל דור ודור). ג) שלא היה לו בת קול" (הד).

צריך להבין: במה מבטא הפירוש השלישי (ש"לא היה לו בת קול") – את הגדלות והבלי גבול של הקול בעשרת הדברות? לפי שני הפירושים הראשונים מובן: הקול לא היה מוגבל ללשון הקודש בלבד או לזמן מתן תורה לבד, אלא שירד והתפשט לכל הלשונות ונמשך בכל הדורות. אבל זה ש"לא היה לו בת קול" אינו מורה לכאורה על חוזק הקול. אדרבה – ככל שהקול מתחזק כך גדל גם עוצמת ההד. ומאחר שקול זה לא היה לו הד, הרי זה מורה, לכאורה, על חלישותו.

גם צריך להבין: הקב"ה הרי אינו עושה נס לחינם[3], ללא צורך, ומאחר שלכל קול קיים בטבע בת קול, ולקול גדול יש הד חזק, לשם מה היה צריך להיות כאן שינוי הטבע, שלקול הגדול של מתן תורה לא יהיה הד?

יש מפרשים המבארים, שההכרח בנס זה הוא, כדי שלא תהיה נתינת מקום לטעות, ולחשוב שההד הוא קול אחר. אך אין פירוש זה מובן, שכן בבת קול הרי ניכר שהיא הד חוזר של הקול עצמו; בה נשמע אותו קול ואותן התיבות. ואם כשהקול במתן תורה בא מד' רוחות העולם ומשמים וארץ[4] מכל הרוחות בו זמנית, ודאי שאין לחשוש לטעות מבת קול המופיעה זמן מועט לאחר הקול, וניכר בה (על ידי שנשמע בה אותו הקול ואותן התיבות) שהיא רק הד של הקול שהיה רגע לפני כן.

גם צריך להבין: התורה הרי אינה מספרת סיפורים סתם, כי אם כדי ללמוד מהם הוראה בעבודתינו – איזו הוראה ב"עבודה" טמונה בסיפור שבמתן תורה היה "קול גדול ולא יסף"?

ב. ההתחלה, שכללה בתוכה את כל עשרת הדברות, היא תיבת "אנכי"[5]. הגמרא אומרת על כך[6]

---

1) שמו"ר ספכ"ח.

2) וכדאי' במדרש שם: אף החכמים העומדים בכל דור ודור כל אחד ואחד קבל את שלו מסיני. – וראה ג"כ לקו"ת במדבר טו, ג ובהמצויין שם.

3) ראה דרשות הר"ן ד"ח "ההקדמה הא' שחפץ הש"י לקיים מנהגו של עולם בכל מה דאפשר ושהטבע יקר בעיניו לא ישנהו אלא לצורך הכרחי". וראה שבת נג, ב. ועוד.

4) רבותינו בעלי התוס' ס"פ יתרו.

5) כמובן גם ממרז"ל אשר אנכי ר"ת: אנכי נתתי כתבתי יו"ד הדברות (פס"ר פכ"א).

6) שבת קה, א וכגירסת הע"י.

שאנכי הוא ר"ת "אנא נפשית כתבית יהבית". כלומר שבמתן תורה, עצמותו ית' כביכול, הכתיב ונתן את עצמו בתוך עשרת הדברות שאמר אז, והוא אמר זאת לכל אחד מבני ישראל בנפרד – "אנכי הוי' אלקיך" לשון יחיד. ולא רק לבני ישראל שבדור ההוא, כי אם, כפי שרז"ל[7] אומרים, שבמעמד הר סיני נוכחו כל הנשמות, הן אלה שהיו לפני מתן תורה[8] והן הדורות שלאחריו, ולכל אחד מהם אמר הקב"ה "אנכי הוי' אלקיך" ו"אנא נפשית כתבית יהבית" – הוא, כביכול, מסר את עצמו בכל עצמיותו לכל אחד לחוד.

עלולים הרי לחשוב, שה"אנא נפשית כתבית יהבית" היה רק בעשרת הדברות, אבל עניני התורה ומצוות שנתגלו לאחר מכן, ובפרט – על ידי הנביאים והחכמים שבכל דור ודור, למרות שהנביאים והחכמים לא אמרו ח"ו דיבורים אלו מעצמם, כי אם "רוח הוי' דבר בם ומלתו על לשונם"[9] – אין בהם התוקף של מתן תורה; בהם לא נאמר "אנכי", עצמותו ומהותו, אלא הם בדוגמת הציווים שנצטוו האבות לפני מתן תורה[10], שנאמרו לכלל כולו ולא הוראות לכל אחד לחוד (כל אדם אמנם מחוייב לקיימם, אבל רק משום שזה חלק מהכלל, ולא שהם ציווי מיוחד לכל יחיד) – כלפי זה נאמר: "קול גדול ולא יסף" – כל עניני התורה, שמתגלים בכל דור ודור, הם עדיין אותו ה"קול גדול" של מתן תורה, הקול של "אנכי הוי' אלקיך" (לשון יחיד), שעצמותו ית' פונה אל כל יהודי, לכל יחיד בנפרד; ולמרות שהדברים לא נתגלו עד שהנביא והחכם אמרום, הרי זה משום ש"עד אותה שעה לא ניתנה לו רשות להתנבאות"[1], שכן "ועת לכל חפץ"[11], כל ענין בתורה יש לו זמן בו עליו להתגלות מהקול של מתן תורה.

כך הוא גם בקשר לפירוש ב"קול גדול גו'", שהקול של מתן תורה נחלק לשבעים לשון: בני נח מחויבים בשבע מצוות[12] וישראל חייב לכוף (ובזמן שאין יד ישראל תקיפה – להשתדל) שבני נח יקיימו את שבע מצוות שלהם*[12]. ובכדי שלא יחשבו, ששבע המצוות שלהם הן דבר צדדי, שאין לו שייכות למתן תורה, אומרת התורה: "קול גדול ולא יסף", שהקול של מתן תורה "נחלק לע' לשון", שגם המצוות שהן עבור שבעים לשון, אומות

---

7) פדר"א פמ"א. שמו"ר ספכ"ח. תנחומא נצבים ג. זח"א צא, א. זח"ב פג, ב. ת"ז תמ"ט (פו, א).

8) הטעם לזה (אף שמתן תורה ענינו לנשמות בגופים דוקא) – יש לומר, בכדי שיוכלו לקבל הגילויים והענינים דג"ע לעת"ל ותחה"מ.

9) לשון רבינו הזקן בהקדמתו לתניא.

10) כי אפילו המצוות שנצטוו האבות עליהם מהקב"ה (כמו מילה) אינם כמו המצות שאחרי מ"ת, כי רק במ"ת ניתן הכח להמשכת העצמות. שלכן, "כל מה שאנו מרחיקים או עושים היום היום אין אנו עושין אלא במצות הקב"ה ע"י מרע"ה, לא שהקב"ה אמר זה לנביאים שלפניו" (פיה"מ להרמב"ם חולין ספ"ז).

11) קהלת ג, א. ובקה"ר שם.

12) שבזה ג"כ כמה ענינים של שאר המצוות ותורה כנגד כולם, וכמו האיסור ללמוד תורה, לשבות וכו'.

*12) רמב"ם הל' מלכים פ"ח, ה"י.

העולם, מקורם מקול גדול של מתן תורה, שלכן גם קיום המצוות שלהם צריך להיות אצלם מצד הציווי שבמתן תורה; לא זו בלבד שעליהם לקיים את המצוות מצד ציווי הוי' – ולא משום שהשכל מחייבם – אלא יתרה מזו, עליהם לקיימן כי כן ציוה הקב"ה בתורה והודיע על ידי משה רבינו, שעל בני נח לקיים את השבע מצוות[13]. וידיעה זו שייכת גם לבני ישראל: יהודי צריך לכוף את אומות העולם (ולהשתדל אצלם) לקיים את שבע המצוות, משום ציווי הקב"ה להם על ידי משה רבינו ע"ה.

ג. הוראה עיקרית נוספת ב"קול גדול גו'", ש"נחלק לע' לשון": ידוע הפירוש על מאמר רז"ל[14] "לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים", ש"גרים" כאן הכוונה לניצוצות הקדושה השרויים בגלות אצל אומות העולם, ועל ידי שבני ישראל נמצאים בגלות ועוסקים שם בעבודת הבירורים, מתווספים "גרים" – הניצוצות שמבררים ומעלים אותם לקדושה. גם יש לפרש ש"גרים" הכוונה לניצוצות הקדושה הנמצאים בתוך ה"שבעים לשון"; על ידי זה שבני ישראל משתמשים בתיבות שבשבעים לשון בעסקיהם על פי תורה לשם שמים, וכל שכן, כשמשתמשים בתיבות אלו בלימוד התורה עצמה (כמו שמצינו שתנאים ואמוראים השתמשו במשנה וגמרא בתיבות של לשון ארמי וכדומה), מעלים את ניצוצות הקדושה מהשבעים לשון, מתווספים "עליהם גרים"[15].

עלולים הרי לחשוב, שהתורה הנלמדת בשבעים לשון, אין בה קדושת התורה כפי שהיא במתן תורה – על כך אומרים, שקול גדול זה של מתן תורה נחלק לע' לשון. הוא ירד והתלבש בלבושים פחותים ביותר, אבל פנימיות הקול הוא אותו "קול גדול" של "אנכי הוי' אלקיך" (ואדרבה, יש לו שורש עמוק יותר[16], שהרי "כל הגבוה גבוה ביותר יורד למטה מטה יותר")[17].

כל האמור הוא ביאור על שני הפירושים הראשונים. מהו אבל, הביאור בפירוש השלישי של "קול גדול ולא יסף", "שלא היה לו בת קול"?

ד. בת קול היא בדוגמת "אור חוזר": כשאור נמשך ונתקל במקום שיש בו דבר המסתיר ומונע אותו מלהמשיך הלאה, האור "חוזר", הוא נחסם וחוזר לאחוריו. כך גם בבת קול: כאשר הקול נתקל בקיר או בדבר אחר שעוצר בעדו, הוא חוזר, מהדהד, והוא הנקרא (כאן במדרש)[18] "בת קול". ועל

13) שם הי"א.

14) פסחים פז, ב. תו"א יא, ב.

15) ראה תו"א עז, ד.

16) שלכן "אנכי" (שמורה על העצמות) הוא בלשון מצרי דוקא. ראה לקו"ש ח"ג פ' יתרו.

17) נתבאר בארוכה בשערי אורה ד"ה יביאו לבוש מלכות פי"ב ואילך, פל"ב ואילך.

18) גם בש"ס לפי' תוד"ה בת (סנה' יא, רע"א).

דרך כמו כדור שניתר לאחור כשנתקל בקיר. אבל כל זה הוא בתנאי, שהקיר או הדבר החוסמו אינם "סופגים" בתוכם את הכדור או את הקול והאור.

אמירת הקב"ה "אנכי הוי' אלקיך" היתה בקול גדול – שום דבר לא היה יכול לעצור בעד הקול, הוא חדר בכל העולם, גם את הדומם; כל דבר ספג לתוכו ונהיה חדור בקול של "אנכי" (כי במתן תורה היה כמו בגילוי דלעתיד[19], כשיהיה "ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר", שגילוי כבוד הוי' יחדור ויקלט אפילו בבשר הגשמי), ולכן, על פי טבע, לא היה יכול להיות בת קול. "לא היה לו בת קול" – לא משום חלישות הקול, אלא אדרבה: כיון שהיה "קול גדול" לכן "ולא יסף" – "לא היה לו בת קול".

לא היה בכך נס, כי אם ענין טבעי: כשאין מעצור ודבר המסתיר את הקול, או כשהקול נספג, אין לו בת קול[20].

ה. באמת גם עתה הוא כן: כשאדם לומד תורה, קול התורה חודר לא רק בו אלא אפילו בכתלי הבית בו הוא לומד, כפי שאומרים חז"ל[21], שלעתיד "קורות ביתו של אדם מעידים בו", משום שעתה הם סופגים לתוכם את דיבוריו ומעשיו, אלא שעתה הם בהעלם (והעלם זה יש לו מקום גם על פי תורה, תורת אמת, שלכן ישנם הבדלי הלכות – לדוגמא בהנוגע לצניעות[22] – אם עושים דבר בחדרי חדרים או בגלוי) ולעתיד יזעקו הכתלים והקורות את מה שספגו לתוכם עתה – "אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה"[23].

ומעין גילוי זה דלעתיד ישנו גם עתה אצל צדיקים. כפי שמסופר בירושלמי[24] על אחד מזקני גליל: "מקלו של ר"מ היתה בידו והיא היתה מלמדתו דעת", ולכאורה, איך יכול מקל ללמד דעת? ועוד דעת כזו שחלק מהתנאים דאז, לא הגיעו לכך[25]? אלא משום שתורתו של רבי מאיר חדרה גם בדברים הגשמיים, שהיו סביבו בשעת לימודו, כאמור לעיל, ותורתו זו נספגה גם במקל. וכאשר קיבל הזקן את המקל, נתווספה בו דעת בתורה, כי התגלה לפניו מה שהיה בהעלם במקל[26].

וראה תיו"ט יבמות פט"ז, מ"ו. ובאותו ענין – לולא דמסתפינא, נ"ל ברור, אשר טה"ד הוא בתוס' שם וצ"ל "מדבר בכח" ולא "מכח בכח".

19) תניא פל"ו.

20) וצ"ל שני התנאים דוקא: הענין שבה"קול גדול" השייך אליו – נקלט בו; הענינים שבה"קול גדול" שאינם שייכים אליו (ואעכו"כ – שלא יוקלטו בו) – לא עיכב אותם.

21) תענית יא, א וש"נ. זח"ב כח, א. ואף ששם המדובר הוא בנוגע עשיותיו של אדם שהיפך הטוב כו' – הרי מובן מזה במכ"ש בנוגע לתומ"צ, כי מרובה מדה טובה (סוטה יא, א).

22) וכיון שעכ"פ בהעלם ישנו – לכן יש ענין בזה ש"לא ראו קורות ביתי קלעי שערי" (יומא מז, א) – דלכאורה איזו ראי' ישנה כאן ומה צניעות שייכת בזה. – ועניין טושו"ע (ובשו"ע אדה"ז) או"ח ר"ס ב.

23) חבקוק ב, יא.

24) מועד קטן פ"ג, ה"א. נדרים פ"ט, ה"א.

25) כאמרו שם: לא מצאו פתח לנדרו.

26) הדיוק "מקל" י"ל מפני שהמדובר בנוגע לפס"ד וכלי הדיינים – ה"ה מקל (סנה' ז, ב) –

(זהו גם הטעם על כך שהיו כאלו שציוו[27] שיעשו את ארונם מהשולחן או מהעמוד (שטענדער) עליהם למדו (או נתנו עליהם מזון לעניים) – שכן העץ של השולחן או של העמוד יעיד על לימוד התורה שלהם, משום שנספגה לתוכו על ידי לימודם).

ו. הוראה מכך בעבודתינו:

כל הגילויים דלעתיד תלויים בעבודתינו עתה[28]. צריכים, איפוא, להשתדל שהתורה הנלמדת תחדור באדם כולו – עד לחלק הדומם שבו. כשם שכללות הבריאה נחלקת לארבעה סוגים, דומם צומח חי ומדבר, כך גם באדם, עולם קטן[29], יש ארבעה סוגים אלו: מדבר – ראש (שכל) שבאדם כו', דומם – עקב (מעשה) שבו. התורה צריכה לחדור גם בעקב, כמו שנאמר על אברהם אבינו: "עקב אשר שמע אברהם בקולי" – שגם העקב שלו חש אלקות[30].

ועל דרך כמו במתן תורה חדר הקול של עשרת הדברות גם בגשמי, משום שהיה "קול גדול ולא יסף", קול ללא הגבלות – שכן רוחניות וגשמיות הם הפכיים: גשמיות אינה סופגת רוחניות ורוחניות אינה חודרת בגשמיות; דוקא הקול גדול, שהוא למעלה מהגבלות והשתלשלות, ולפניו גשמיות ורוחניות שווים, דוקא הוא יכול לחדור גם בגשמיות[31]. על דרך זה הוא גם בעבודת האדם: כוח זה, שהתורה שאדם לומד תחדור גם בעקב, אינו מצד השכל שבתורה, שכן אין כל שייכות בין שכל ודומם, אלא שזה מצד האלקות שבתורה, שלגבי אלקות אין כל הגבלות[32]. וכאשר לימוד התורה חודר בכל האדם עד לעקב שלו, "ערוכה בכל רמ"ח אברים", הרי היא "משתמרת"[33], שכן היא מגעת עד

יתר הכלים דחשיב שם אין שייכם כאן, כמובן. ולכן לא קאמר כאן משענת וכיו"ב – ראה מפרשי הירוש'. – וראה סמ"ע חו"מ ס"א, סק"א (ובתירוצו דאפשר רק בסמוכים כן הוא – עדיין אינה מתורצת השמטת הרמב"ם. ובכל אופן הרי ר"מ מוסמך הי'). – ואף דהרמב"ם לא הביא דסנה' הנ"ל עכצ"ל דגריס בש"ס (דלא כהרי"ף והרא"ש והטור אלא) כגרסתנו – כלי הדיינים סתם (ראה ב"ח חו"מ שם), ומפרשם רק מקל ורצועה (וברי"ח בסנה' שם), ואלו הרי הזכירם בריש הל' סנה' (פ"א, ה"א) – ובאותו ענין: ברמב"ם שם "המסבבין" – וכיון שהמסבבין הם השוטרים (רמב"ם הל' גניבה ספ"ח) – לכאורה צ"ל "ומסבבין".

27) קב הישר פמ"ו.

28) תניא פל"ז.

29) תנחומא פקודי ג. ת"ז תס"ט (ק, א). ועייג"כ אדר"נ פל"א. קה"ר א, ד. זח"א קלד, ב. מו"נ ח"א פע"ב. לקו"ת במדבר ה, סע"א.

30) בראשית כו, ה. סה"מ ה'תש"ח ע' 253.

31) וזה שגם העשיות והדבורים דהיפך הטוב נמשכים ונקלטים בקורות ביתו הוא לפי שאת זה לעו"ז עשה האלקים, ובדוגמת כללות ענין העבירות שמגיע ופוגם למעלה (ומהא דע"י תשובה על עבירות מגיע למעלה ממקום צדיקים גמורים משמע שגם הפגם מגיע לשם. וראה קו"א ד"ה להבין מ"ש בשער היחודים. ש' הבחירה לאדהמ"צ. ועוד. ואכ"מ).

32) וע"ד המבואר בד"ה שובה תרס"ו, דלהיות שהתורה שרש המשכתה מאוא"ס שלפני הצמצום – כמ"ש ויהי קול מעל לרקיע (לרקיע המפסיק) – לכן נמשכת למטה ממש בעולם התחתון כו'.

33) עירובין נד, רע"א. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד, ה"ט.

בחינת "לפני כסא כבודך"[34], שם "אין שכחה", אין כל הגבלה (שממנה בא – הפסק ושכחה) – "ולא יסף".

כאשר לימוד התורה הוא באופן כזה שהוא חודר גם בדומם שבאדם, הרי זה "ולא יסף" גם בזמן (כנ"ל – שאינו שוכח – וכן) שהתורה תופסת אותו לא רק בשעת הלימוד, אלא גם לאחר מכן[35], כשהוא עסוק (בהיתר התורה) בדברי הרשות, ניכר בו בכל הנהגותיו שהוא יהודי הלומד תורה[36], והתורה מורגשת בכל עניניו, גם הגשמיים, עד ש"בכל דרכיך – דעהו"[37], ועושה מחלקו בעולם, דירה לו יתברך.

(משיחת חגה"ש תשכ"ג)

34) הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב, ה"י. – ובאותו ענין, שם בסוף הסעיף: זאת התורה היא העולה כו' אבל לא למעלה כו' – והוא תמוה. ולכאורה טה"ד הוא וצ"ל: זאת השכחה כו' – וכהסיום שם: השכחה כו' אינה מגעת לינק אלא עד כו'.

35) ראה ג"כ סוטה כא, א.

36) ראה רמב"ם הל' דיעות רפ"ה.

37) משלי ג, ו. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ג ע' 161.